

Az angolszász trónöröklés és Hódító Vilmos trónigénye

The Anglo-Saxon Succession to the Throne and William the Conqueror's Claim to the Throne
According to the time-honoured Hungarian historiography the rights of William the Conqueror to the throne were well-founded and he truly came to the island because of the defence of his rights. The English historians and legal historians on the other hand says that the situation is much more nuanced and nowadays they believe that some details of the Bayeux Tapestry has a deeper meaning in accordance with the events of the Conquest. In my essay I am briefly outlining the events before 1066 and the state of the English Kingdom at that time, then I examine from legal historian perspective the Anglo-Saxon succession norms (or the lack of them), lastly I scrutinize the claims of William the Conqueror each one by one. This way – in Hungary – this essay will be the first legal historian work in relation with the claims of the Norman prince.

Keywords: Anglo-Saxon England, succession to the throne, William the Conqueror, claims to the throne, customary law, witan, 1066, Normans, Anglo-Saxons

1. In medias res

A 10. századra egységesült Angliát a 11. század elején a korábbinál komolyabb viking támadások érték – Villásszakállú Svend dán és norvég király (ur. 986–1014) fosztogatni kezdett a part mentén, ami a későbbiekben totális offenzívába ment át. A célja már nem csupán a sziget kiszípolozása volt, hanem sokkal több: Anglia meghódítása.¹

Tanáctalan Aethelred (ur. 986–1014) uralkodása mondhatni állandó háborúskodással telt. Egy polgárháború sújtotta ország élén találta magát, mikor a viking hódítók megjelentek a tengeren túlról és minden igyekezete ellenére is képtelen volt megvédeni országát. A több évtizede tartó harcok folyamán több tízezer fontnyi (hibásan *danegeldnek* hívott) *gafol*, vagyis hadisarc került dán kézbe,² ezzel jelentősen meggyengítve a királyságot, a pusztítás pedig megrengette a stabil lábakon álló kormányzatot.³

* ORCID ID: 0009-0007-7025-1322.

1 Kiss, Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története 131., 139.

2 WAREHAM, Fiscal policies and the institution of a tax state in Anglo-Saxon England within a comparative context 920.

3 Kiss, Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története 131–132.

A háború végül viking győzelemmel ért véget, mikor *Tanácsstalan Aethelred* fiát, *Vasbordájú Eadmundot* (ur. 1016) is legyőzte a később *Nagy Knut* (ur. 1016–1042) néven ismerté vált dán király.⁴ Innentől harminc évnyi intermezzo következett az angolszász történelemben, ugyanis az angol trónon skandinávok uralkodtak, a közigazgatást pedig jelentősen átalakították.

A korábbi *ealdormani* tisztség megszűnt, helyébe négy *eorl* lépett, akik több megye (ó.a.: *scír*, a.: *shire*) fölött váltak katonai és adminisztratív irányítókká. A király – mivel egy nagy kiterjedésű északi birodalom uralkodója volt – gyakran utazott országrészei között, így mikor nem tartózkodott a szigeten, a négy tartományúr egyre nagyobb és nagyobb hatalomhoz jutott az évek folyamán.⁶

Knut, hogy hatalmát megszilárdítsa, feleségül vette a néhai *Aethelred* király feleségét, a normandiai származású *Emmát*,⁷ tisztségükben megtartotta az angolszászokat, az együttműködésre helyezte a hangsúlyt, így voltaképpen évekkel később mind a négy *eorl* angol származásúvá vált. A probléma a trónutódlással jelentkezett, ugyanis *Knut* utódai nem bizonyultak olyan hatékonynak a birodalom fenntartásában, mint ő maga, így lassacskán ezen tartományurak egyre inkább beleavatkoztak a királyság életébe. Legkiemelkedőbb közülük az utolsó angolszász király, *Harold*⁸ (ur. 1066) apja volt, *Godwine*.⁹

Knutot fia, *Nyüllábú Harald* (ur. 1037–1040) követte a trónon, miután a wessexi *eorl*, *Godwine* támogatásáról biztosította, valamint megvakíttatta *Tanácsstalan Aethelred* fiát, *Aelfraed*¹⁰ *aethelinget* (aki belehalt sérüléseibe). Halála után féltestvére, *Hardeknut* (ur. 1035–1042) foglalta el a trónt, aki még életében visszahívta a szigetre (*Emma* királynő révén) féltestvérét, *Hitvalló Eadweardot*, (ur. 1035–1042) akit örökösének szánt. 1042-ben bekövetkezett halála után a korona ismét a *Cerdic*-házra szállt, és kezdetét vette a végjáték.¹¹

Hitvalló uralkodása ismét polgárháborús időket idézett: a nagyhatalmú *Godwine*-al kellett szembenéznie trónjának megtartása érdekében, később pedig fia, *Harold* jelentett ugyanekkora veszélyt. A korábban gyengekezűnek tartott uralkodó azonban nem engedte egykönnyen oda az ország irányítását: az uralmát el nem fogadó édesanyja, *Emma* ellen fordult, akinek birtokait elkobozta, majd később *Godwine*-al is leszámolt, az egész családot külföldre száműzte.¹² Mivel éveken át Normandiában vendégeskedett, magától értetődő volt, hogy a saját embereivel, „normannjaival” tölti fel a megüresedett pozíciókat a *Godwine*-liga leszámolása után, ez azonban a későbbiekben elhibázott döntésnek bizonyult: maga ellen hangolta az angol népet, akik nem voltak hajlandók idegen tisztviselők felügyelete alatt élni.¹³

4 Kiss, Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története 141–143.

5 Wessex, Mercia, Kelet-Anglia és Northumbria az új hatalmi kerületek neve.

6 Kiss, Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története 148.; STENTON, Anglo-Saxon England 398.

7 Két király anyja (*Hardeknut* és *Hitvalló Eadweard*) és két király felesége (*Tanácsstalan Aethelred* és *Nagy Knut*), a *Normandiai I. Richárd* lánya (élt: 985–1052).

8 *Harold Godwineson*, nagyhatalmú wessexi *eorl*, majd az utolsó angolszász király

9 Kiss, Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története 143.; *Wessexi Godwine* nagyhatalmú *eorl*, *Hitvalló Eadweard* ellenlábasa (élt: ? –1053).

10 *Tanácsstalan Aethelred* és *Emma* fia (élt:1012–1036).

11 Kiss, Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története 151–153.; STENTON, Anglo-Saxon England 420.

12 STENTON, Anglo-Saxon England 565.

13 Kiss, Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története 158.

Ez idő tájt, 1052-ben történt *Normandiai Vilmos* herceg¹⁴ híres látogatása is a szigeten, ami a hagyományos történetírás szerint egy ígérettel zárult: amennyiben *Hitvalló* utód nélkül távozik az élők sorából, őt *Vilmos* herceg követi majd a trónon.¹⁵

A látogatást az angolok pedig nem túrték: *Godwine* és családja visszatért, majd érvényt szerzett akarátának – a király kénytelen volt minden normann támogatóját meneszteni és angolokkal feltölteni az udvart, *Godwine*-t pedig visszahelyezni korábbi birtokaiba és méltóságaiba.¹⁶ Ezzel patthelyzet alakult ki ismét. Bár *Godwine* egy évvel később, 1053-ban meghalt, és a király *Harolddal* már nem volt ennyire haragos viszonyban, a helyzet világosabb volt a napnál. Adott egy nagyhatalmú tartományúr, aki megkerülhetetlen az országban, és apja nyomdokain lépdelve a trónra áhítozik.

1064-ben *Harold* látogatást tett Normandiában, ahol is furcsa dolgok történtek: az elbeszélések szerint hűségesküt fogadott *Vilmos*nak, valamint biztosította őt arról, hogy a király korábban tett ígérete még áll, a trón őt fogja illetni¹⁷ (erről kicsit részletesebben a 5. fejezetben még lesz szó).

1066-ban aztán végül Anglia a feje tetejére állt. *Hitvalló Eadweard* január 5-én elhunyt, a *Cerdic* leszármazott *Eadgar aethelinggel*¹⁸ szemben pedig egyidőben három trónkövetelő jelent meg, akik közül *Harold Godwineson* magához ragadta a hatalmat. Északon szeptemberben a norvég *Harald Hardrada*¹⁹ Fulfordnál legyőzött két *eorlt*, *Morcart* és *Edwint*. Az új király 5 nap alatt az őrzött déli partokról északra vonult, és Stamford Bridge-nél tönkreverte a viking sereget, ezzel elhozva a legnagyobb győzelmet az angoloknak a vikingek felett. Pár nappal később hírt kapott arról, hogy a normann herceg partra szállt délen, és seregével fosztogatásba kezdett. *Harold* rohamtempóban haladt délnek, ahol Hastingsnél estére eldőlt a királyság sorsa.²⁰

2. Legfőbb hadúr

Tanulmányomban – úgy vélem – szükséges bemutatni a király legfontosabb jellemzőjét, ami önmagában határozta meg a királyról alkotott képet és döntő befolyást gyakorolt a trónutódlásra is. Ez az attribútum nem más, mint a király hadvezetési képessége, a harcban való jártassága.

A király a legfőbb hadúr a törzsön belül, aki tehetsége és származása folytán jutott ehhez a címhez, azonban ez nem jelent kizárólagosságot, egy adott törzsnek egyidőben több királya is lehetett (szokás vagy vészhelyzet miatt). A királyok éppúgy lehetettek egyenlőek, mint egymással hierarchiában állók, mint „főkirály” és „alkirály”, akik felosztották a királyságot egymás között.²¹

14 *Fattyú*, *Normandiai és Hódító Vilmos* (Normandia hercege 1035–1087, Anglia királya 1066–1087).

15 MORTON – MUNTZ, *The Carmen de Hastingae proelio* of Guy, Bishop of Amiens 62.

16 STENTON, *Anglo-Saxon England* 569.; MORRIS, *The Anglo-Saxons: The Making of England* 346–347.

17 KISS, *Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története 162–163.*; LICENCE, *Edward the Confessor and the Succession Question* 118.

18 *Száműzött Eadweard* fia, *Vasbordájú Eadmund* unokája, a hastingsi vereség után még királlyá választják, de behódol *Vilmos*nak.

19 Norvég király (ur. 1046–1066). Trónigényének alapja egy *Hardeknut* és *I. Magnus* (norvég és dán király, ur. 1035–1047) által 1038-ban kötött megállapodás, miszerint bármelyikük gyermek nélkül hal meg, a másik örökli a trónt utána. A források alapján azonban *Hardeknut Hitvalló Eadweardra* gondolt utódként, ezt bizonyítja az is, hogy visszahívta őt a szigetre uralkodása alatt. Lásd: KISS, *Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története* 153.

20 KISS, *Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története* 165–167.

21 KEMBLE. *Saxons in England* 1. köt. 150–151.; LYON, *Constitutional history of the UK* 16.

A királyt a nép saját magából választja, és így egy mai értelemmel felfoghatatlan misztikus kapcsolat fűzi népéhez: „*A nép sorsa egyenlő hercegének sorsával*”.²² Ő a „szerencse elhozója”, az egység képviselője, az istennel való kapcsolattartó, egy a népből.²³ Óangol megnevezése is ezekre utal: a *cyning* a *cynn* szóból ered, ami népet jelent, a *theoden* pedig a *theod* szóra rímel, aminek nemzet a jelentése.²⁴ Hatalma nem korlátlan azonban, nem zsarnok uralkodó, maga is a szokásjognak alávetett és nem felelőtlen, tisztségéből elmozdítható, feladatát köteles teljesíteni.²⁵

Mint legfőbb hadúrnak, a királynak a legfontosabb feladata népének védelmezése, megóvása és hadba vezetése. A királynak kiváló harcosnak kellett lennie. A korai időkben ezen túl nem rendelkezett különös hatalommal.²⁶ Hogy tisztségét elnyerje és megtartsa, az nagyban függött hadvezetési képességétől: ez emelte őt a nép fölé, ezáltal tudta legyőzni riválisait. *Ann Lyon* szerint a nép hűsége nélkül nem biztosítható, ugyanis az új trónkövetelők könnyedén elűzhették őt, illetve két wessexi király is lemondott a trónról, miután e tulajdonságát elvesztette.²⁷ Vészhelyzet idején az öröklés kérdése is azon múlt, hogy ki képes megvédeni az országot az ellenségtől.

A hagyományos felfogás szerint a betelepüléssel megalakult az ún. *Heptarchia*. A szó a későbbi idők szüleménye, egyszerűsítés.²⁸ Bár valójában több királyság létezett,²⁹ ezek közül hét volt kiemelkedő: Wessex, Essex, Sussex, Kent, Mercia, Kelet-Anglia és Northumbria (Deira és Bernicia egyesüléséből), amelyek nem azonnal jöttek létre, a törzseket nem királyok, hanem vezérek vezették a szigetre, és katonai fennhatóságot gyakoroltak területek felett.³⁰ Idővel ezek a vezérek, *Bryce Dale Lyon* megfogalmazásával az „erős emberek” túlnőttek a szokásos szerepükön, és dinasztiait alapítottak.³¹ Ezek az ősi dinasztiaik egészen az adott királyság bukásáig uralmon maradtak, így történetelt meg, hogy a Wessexi házat megalapító *Cerdic* – nevében és talán származásában is kelta – leszármazottjai ültek később Anglia trónján.³²

A herceg hatalmát ilyenkor még a zsákmány elosztásával és győztes csatáival igazolta és növelte, mint legfőbb hadúrnak másra nem volt szüksége. Népes kíséret vette körül, ők voltak a „társak” (*gesithas*), akikből később az előkelő réteg megalakult. A letelepedéssel és a kereszténység felvételével azonban a béke felértékelődött, ez pedig a megerősödő királyi hatalomnak új feladatot adott.³³

Az ún. *bretwaldák* (600–865) korában a különböző királyok állandóan hadban álltak egymással hatalmuk növelése érdekében. Ilyenkor a katolikus kereszténység már megjelent a szigeten, de ez nem változtatott a király legfontosabb szerepén. Ezekben az időkben nagyszámú király esett el egymás ellen csatákban, de ez nem meglepő, ők a „győzelem elhozói” a pogány idők óta.³⁴ Az

22 CHANEY, Paganism to Christianity in Anglo-Saxon England 209–210.

23 KEMBLE, Saxons in England 1. köt. 137.

24 KEMBLE, Saxons in England 1. köt. 153–154.

25 KEMBLE, Saxons in England 1. köt. 159–161.

26 TACITUS, Germania (7).

27 LYON, Constitutional history of the UK 10–11.

28 MORRIS, The Anglo-Saxons: The Making of England 56.

29 YORKE, Kings and Kingdoms of early Anglo-Saxon England 10: A *Tribal Hidage* minimum 35 törzsről tesz említést.

30 BABJÁK, Barbárság vagy germánság? 225.

31 LYON, A constitutional and legal history of medieval England 38.

32 BÁRÁNY, Britek, angolszászok, vikingek – Észak-Nyugat-Európa a korai középkor századaiban 30.

33 LYON, Constitutional history of the UK 11.

34 CHANEY, Paganism to Christianity in Anglo-Saxon England 211.

egész odáig ment, hogy *Beda* szerint mikor *Penda* merciai király³⁵ Kelet-Angliára tört, a mélyen vallásos, királyi kötelezettségeit maga mögött hagyó *Sigeberhtet* (ur. kb. 629–634) kivonszolták a kolostorból, mikor megtagadta hadvezetést, és seregének élére állították.³⁶

Ezekben a harcokban a 9. század elejére Sussex, Essex és Kent eltűnt, és Wessex területéhez került. Ennek az időszaknak a viking betörések vetettek véget, amikor a Nagy Pogány Sereg erejétől Wessex kivételével minden angolszász királyság összeomlott.³⁷ Wessex egy ilyen helyzetben a korábbi király (*Aethelred* (ur. 865–871), *Aelfraed*³⁸ (ur. 871–899) testvére) fiaival szemben *Aelfraedet* választotta királyává, mint felnőtt férfit, aki már csatában jártas, és képes megvédeni a királyságot.³⁹

Anélkül, hogy túlmisztifikálnánk a király és a népe közti kapcsolatot, érdemes kiemelni, hogy 878-ban *Aelfraed* vereséget szenvedett, és rövid ideig bár, de nem létezett angolszász királyság a szigeten: a király az erdőkbé menekült kíséretével. Fosztogató hadjáratba kezdett, időnként felfedve magát hűséges tisztviselői és ellenségei előtt, hogy érzékeltesse jelenlétét és erejét. Időközben felvette a kapcsolatot a hivatalnokaival Wessexben, és mikor eljött az idő, azok mind választottak a hadba hívásra.⁴⁰ Olybá' tűnik, hogy a nép és a *witan* az utolsó pillanatban is királyt keresett az ország védelmére, és nehezen engedte őt el.

Anglia trónját 1016-tól hosszadalmas háborúskodás után a dán *Nagy Knut* foglalta el. 1016-ban azonban a *witan* egyik fele *Vasbordájú Eadmundot*, *Tanáctalan Aethelred* fiát választotta királlyá a vikinggel szemben: egyáltalán nem akartak idegen uralkodót elfogadni maguk fölé és szerintük a háború még folytatható lett volna. *Eadmund* végül vereséget szenvedett és halála után *Knut* és az ő utódai fogtak uralkodni három évtizeden át.⁴¹

Az angolszász kor vége felé tartva 1042-ben a királyi cím visszaszállt *Hitvalló Eadweard* személyében a Wessexi házra, azonban *Haroldon*, az utolsó angolszász királyon nagyobb hangsúly van: *Harold* nem volt *Cerdic* leszármazott, de felmerült, hogy azért választották meg királynak *Eadgar*ral, a vér szerinti örökössel szemben, mert már felnőtt, harcban edzett férfi volt, aki képes lehet megvédeni az országot a trónkövetelőktől.⁴² Elődjeihez méltó módon ő maga is serege élén vonult csatába, és velük is vészett el 1066-ban Hastingsnél, az angolszász Angliával együtt. A *witan* ezután kétségbeesetten újra összeült, és a 14 éves *Eadgart* választotta királyának, bízva abban, hogy a háború még nem ért véget, és a király biztonságot nyújthat.⁴³ Az elvárás irreális volt, de jól látszik, hogy a népnek szüksége volt egy királyra.

A legfőbb hadúr szerep minden germán társadalomban jelen volt, azonban az óangol a folyamatos háborúzások miatt ezt fenntartotta és az utolsó pillanatig el is várta királyától. *Tanáctalan Aethelred* az uralkodása alatt nem személyesen vezette seregeit, és ezért megrendült a királyba vetett bizalom.⁴⁴ A királynak kötelezettsége a népéért hadba vonulni és őt megvédeni az ellenségtől, és ez elől nincsen kibúvó.

35 *A Bretwaldák* listáján nem szereplő királygyilkos pogány nagykirály (ur. 626/633/642–655).

36 GILES, *Bede's Ecclesiastical History of England* 172–173.

37 KISS, *Elfeleltt évszázadok. Az angolszász Anglia története* 90–93.

38 *Nagy Alfréd*, wessexi király, a Nagy Pogány Sereg megállítója, Anglia megalapítója.

39 LYON, *Constitutional history of the UK* 11.

40 KISS, *Elfeleltt évszázadok. Az angolszász Anglia története* 95.

41 KISS, *Elfeleltt évszázadok. Az angolszász Anglia története* 141–142.

42 STENTON, *Anglo-Saxon England* 577.

43 HIGHAM – RYAN, *The Anglo-Saxon World* 613.

44 MORRIS, *The Anglo-Saxons: The Making of England* 306.

3. Angolszász trónöröklési rend

Az angolszász király választás útján nyerte el a tisztségét. Szerényen fogalmazva, „[...] *senki nem teheti magát királlyá, mert a nép választása, hogy azt válassza királlyá, akit kíván; [...]*”⁴⁵. A valóság nem ilyen demokratikus, inkább arisztokratikus: a *witan* választ királyt, ez a tanács pedig nem reprezentatív, a tagok a király meghívása alapján nyertek tagságot. A *witan* az esetek nagy többségében – főleg vészhelyzet esetén, illetve, amikor nem egyértelmű a „sorrend” – összeült, és új királyt választott magának.

Eloszlatva a kétségeket, az óangol társadalomban nem volt bevett szokás az új király személyét illetően. Többféle próbálkozás mutatkozott azt illetően, hogy bizonyítsák, hogy volt valami formális rend a trónöröklést tekintve. *Ruszoly József* abból kiindulva, hogy *Aelfraed*et azért választották, mert idősebb volt unokaöccsénél, arra következtetett, hogy a *senioratus* érvényesült a korban.⁴⁶ A 3. fejezetben rámutattam arra, hogy vészhelyzet idején a nép védelme érdekében az vált királlyá, aki megfelelt a legfőbb hadúr minőségnek: *Aelfraed* felnőtt férfiként jobb választásnak tűnt kiskorú unokaöccsével szemben, azonban ez kivételesnek mondható.

A másik elképzelés, hogy *Offa*⁴⁷ (ur. 757–796) bevezette a primogenitura elvét,⁴⁸ és később Wessexben is ez volt a bevett szokás.⁴⁹ Az igazság az, hogy az öröklési rend valóban hasonlított az elsőszülöttségre, azonban ez csak béke idején érvényesült, vészhelyzetben megkerülhették a király elsőszülött fiát.⁵⁰ Nincsen bizonyíték arra, hogy a primogenitura létezett volna a korban. Az egyes királyok megpróbálták elsőszülött fiaikat elismertetni királynak, azonban ez nem jelenti ezen elv kizárólagosságát. A trónöröklési rend inkább pragmatikus, mintsem dinasztikus.⁵¹ Valóban, a király fiai, férfi rokonainak egy része rendelkezett az ún. *aetheling* („trónra alkalmas”)⁵² címmel, azonban ez nem keletkeztetett kézzelfogható jogot és sorrendet a trónra. Úgy gondolom, hogy esetünkben helyesebb a trónörökösöket inkább a trón várományosainak hívni, ugyanis nincs közöttük sorrend, és nem is követelheték a trónt ezen minőségükből, királlyá is csak az esetben váltak, amikor őket a *witan* megválasztotta.

A *witan* elvileg bárkit megválaszthatott királyának, azonban e tekintetben egy korlátot vélünk felfedezni: a királyságot alapító királyok vérvonalából került ki az utód, és ehhez a végsőig tartották magukat az egyes királyságok. Ezen dinasztikák az alapító királyokról lettek elnevezve, így Kentben *Oisc*⁵³ után *Oiscingas*, a Kelet-Angliában pedig *Wuffa*⁵⁴ nyomán *Wuffingas* néven ismertek.⁵⁵

A dinasztikák felmenői között megtalálható *Woden* főisten is, valamint különböző mitológiai alakok. A kereszténységgel szinkretizmus alakult ki, aminek következtében *Woden* – bár elvesztette isteni mivoltát – továbbra is felmenő maradt, azonban megjelent többek között *Noé*

45 LOYN, *The governance of Anglo-Saxon England* 84.

46 RUSZOLY, *Európai jog- és alkotmánytörténelem* 357.

47 Egy időben az egész szigetet domináló merciai király.

48 MORRIS, *The Anglo-Saxons: The Making of England* 150–151.

49 BÁRÁNY, *Britek, angolszászok, vikingek – Észak-Nyugat-Európa a korai középkor századaiban* 73.

50 LYON, *Constitutional history of the UK* 18.

51 WINKLER, *Æthelraed and Other Rulers in English Histories* 1000.

52 LICENCE, *Edward the Confessor and the Succession Question: A Fresh Look at the Sources* 119.

53 Ur. 5. században.

54 Ur. 6. században.

55 MORRIS, *The Anglo-Saxons: The Making of England* 64., 70.

vagy *Ádám* is.⁵⁶ Ez a leszármazás nem tette a királyokat istenné, csupán kiemelkedővé, egyfajta presztízst jelentett. A kereszténység felvételével a királyok már Isten kegyelméből uralkodtak.⁵⁷

Időnként felmerül a kérdés a nők trónjogát illetően. Korábbi kutatásaimmal összhangban továbbra is fenntartom, hogy bár a nőket formálisan nem zárták ki az öröklésből, a *witan* a gyakorlatban minden esetben férfi családtagot választott meg. Kivételként *Aethelflaed*,⁵⁸ (ur. 911–918) Mercia Űrnője említhető meg, aki férje, *Aethelred*⁵⁹ (ur. 881–911) halála után kvázi királynőként uralkodott Mercia felett. A helyzet több dologra is visszavezethető és egyik sem zárja ki a másikat, sőt. (1) *Aethelflaed* a mélyen tisztelt *Aelfraed* király lánya, akinek e tekintetben az uralkodáshoz való joga megkérdőjelezhetetlen.⁶⁰ (2) *Mercia* mindenáron el akarta kerülni akkoriban, hogy Wessexhez csatolják, ekképp egy női uralkodó is megfelelőbb, mint egy wessexi.⁶¹ (3) Merciaiban a királynők nagyobb befolyással rendelkeztek, oklevelek esetén tanúk voltak, jelen lehettek a *witan* ülésen, továbbá *Offa* királynőjének arcképe szerepelt néhány merciai *pennyn*.⁶² (4) Ő volt a legmegfelelőbb Mercia túlélése érdekében.⁶³ Ezekből kifolyólag jól látható *Aethelflaed* különleges helyzete: uralkodása kétségbenvonhatatlan volt testvére, *Idősebb Eadweard*⁶⁴ (ur. 899–924) részéről, a merciaiak a végsőig hűségesek voltak hozzá, valamint *Űrnőjük* megfelelően helyt tudott állni egy ilyen vészhelyzetben. Lánya sajnos nem tudta követni őt a trónon.⁶⁵

A király halálával az informális rend következtében káoszba fulladt a trónöröklések nagy része: a különböző *aethelingek* gyakran háborúztak egymással a trónért, nem feltétlenül fogadták el a másikat királynak. Ennek következtében a trónöröklés körüli időszak rendkívül instabillá tette a királyságot.⁶⁶

A pogány időkben a királyt megválasztását követően pajzsra emelték hangos elismerés közepette. A kereszténység felvételével sem szűnt ez meg azonnal, egy lassú átalakulásról beszélhetünk.⁶⁷ *Offa* fia, *Ecgfrith* (ur. 796) volt az első, akit felszenteltek királynak még apja életében 785-ben, hogy ekképp biztosítva legyen számára a trón.⁶⁸ A koronázási szertartás *Nagy Károly* mintájára honosodott meg a szigeten,⁶⁹ de 925-ben *Aethelstan*⁷⁰ (ur. 924–939) volt az első, akit

56 CHANEY, Paganism to Christianity in Anglo-Saxon England 200–202.; Angolszász Krónika, A.D. 854.

57 LYON, A constitutional and legal history of medieval England 39.

58 *Mercia Űrnője*, az egyetlen női uralkodó az angolszász korszakban, *Aelfraed* lánya.

59 *Merciai Aethelred*, *Aelfraed* megbízott *ealdormanja* Merciaiban.

60 WEHLING, Royal Daughters in Anglo-Saxon England 120–121.

61 WINKLER, *Æthelflaed* and Other Rulers in English Histories 969–970.

62 WINKLER, *Æthelflaed* and Other Rulers in English Histories 982.

63 WINKLER, *Æthelflaed* and Other Rulers in English Histories 997–998.

64 *Aelfraed* fia, egyesíti Wessexet és Merciait.

65 Angolszász Krónika, A.D. 919: „Ebben az évben Mercia Urának, *Aethelrednek* a lánya megfosztatott a merciaiak feletti uralmától és Wessexbe szállított három héttel Karácsony előtt, *Aelfwymnek* hívták.”.

66 LYON, Constitutional history of the UK 17.

67 LYON, A constitutional and legal history of medieval England 39.

68 STENTON, Anglo-Saxon England 218–219.; YORKE, Kings and Kingdoms of early Anglo-Saxon England 118. Ő volt az egyetlen, akit még az akkori király életében szenteltek fel, de a felszentelés utána hagyományá vált.

69 HIGHAM – RYAN, The Anglo-Saxon World 297.

70 Ő volt az első, aki az összes angolszász királyságot egyesítette, Anglia első tényleges uralkodója.

keresztény módon koronáztak meg,⁷¹ az *Ordo* pedig 973-ra, *Eadgar* (ur. 959–975) koronázásával szilárdult meg. A királyok nagy részét Kingstonban koronázták meg, de ez nem volt feltétel.⁷² A szertartás során a király esküt tett népe felé, majd ezt követően felszentelték, megkapta uralkodói jelvényeit, koronát helyeztek a fejére, trónra ültették, és később lakoma következett.⁷³

Idővel megjelent a *promissio regis*, vagyis a királyi eskü, ígéret. A nép és a király oda-vissza esküdött meg egymásra,⁷⁴ azonban *Edgar* korára egy kifejezett, háromszoros ígéretet is tett a király: köteles védelmezni az egyházat, megóvni népét az ellenségtől és fenntartani a jogot.⁷⁵ A király ezen ígéretét külön igazságba foglalta, ezzel jól láthatóan a szokásjog alá helyezve saját magát. Miután *Aethelredet* visszahívta a *witan*, a király ő feltételeiket is igazságában rögzítette, hogy azokat később megtartja. A lényeg a korábban adott jogok védelmezése.⁷⁶

4. Witan

A királyválasztással szorosan összekapcsolódik az ún. *witan*, így szükségesnek tartom felvázolni a működését, illetve ráhatását a trónöröklésre.

A *Witenagemót* kvázi egy királyi tanács volt, segítette a királyt különböző döntések meghozatalában, bizonyos kérdésekben vele együtt döntött, és akkor nem volt mellőzhető. Tanács- és döntéshozó „testület”. A lényege ekképp könnyen megragadható, azonban bizonyos dolgokat szükséges tisztázni.

Nevének jelentése „tanácsadó gyűlése”, rövidített alakban használatos neve a *witan*, magában csak tanácsadót jelent. Tagjai általánosságban *thegnek*, *ealdormanok*, püspökök, érsekek, alacsonyabb rangú papok, de nem volt meghatározott tagsága. Ülősei a király jelenlététől függttek, vagyis ahol a király tanácskozni kívánt „bölcs embereivel”, ott *witant* ülhetett. Funkciói sokrétűek voltak, éppúgy legfelsőbb bíróság, mint tanácsadó testület, akár zsinat is, azonban működése rugalmas: összetétele, helye és feladata mindig a királyon múlt, aki saját jogán elnökölt ilyenkor.⁷⁷ *Richard Abels* gondolatmenetét folytatva úgy gondolom, a *witan* megnevezés egy funkció, és nem testület.⁷⁸ A király embereivel bárhol, bármikor tanácskozhatott, azonban, ha különleges ügyről volt szó, *witant* ült, és ezzel különleges hatalommal ruházta fel a gyűlést.

A kategorizálástól függetlenül bizonyos esetekben csak az ún. *witan* járhatott el. A király tanácsával egyetértésben rendkívüli adókat vethetett ki, vele adományozott birtokot, mint legfelsőbb bíróság bizonyos ügyekben együtt jártak el (mint *Godwine* száműzése), tanúzott magánszemélyek szerződésénél, döntött szövetségkötésről, hadüzenetről és különböző szerződések megkötéséről, valamint a király csak vele alkothatt, illetve nyilváníthatott ki új jogot. Olykor a *witan* saját jogán is dönthetett, ugyanis az ő feladata volt a király megválasztása, valamint akár el is távolíthatta a királyt, ha elégedetlen volt vele.⁷⁹

71 MORRIS, *The Anglo-Saxons: The Making of England* 246.

72 LOYN, *The governance of Anglo-Saxon England* 92.

73 LYON, *A constitutional and legal history of medieval England* 39.

74 KEMBLE, *Saxons in England* 2. köt. 34.

75 LYON, *Constitutional history of the UK* 19.

76 STAFFORD, *The laws of Cnut and the history of Anglo-Saxon royal promises 179–181*.

77 LYON, *A constitutional and legal history of medieval England* 46.

78 ABELS, *Alfred the Great: War, Kingship and Culture in Anglo-Saxon England* 261.

79 LYON, *A constitutional and legal history of medieval England* 47–51.

Eredetét tekintve a korai germán népgyűlésből alakult ki,⁸⁰ továbbélése pedig a normann *Great Council*-ban fedezhető fel.⁸¹ Korábban megpróbálták bebizonyítani, hogy egyenesen a *Parliament* elődje, túlmisztifikálva a germán szabadságot, azonban a *witan* összetétele a legkevésbé sem volt demokratikus vagy népképviseleti alapokon nyugvó: a király által kinevezett és meghívott tagokból állt, akik a saját érdekeiket képviselték. Ez egy arisztokratikus gyűlés volt, hiába a korábbi népgyűlés jellege.⁸²

5. Hódító Vilmos trónigénye

Hitvalló Eadweard halálát követően káoszba fulladt a trónöröklés. Az *aetheling* még kiskorú, *Harold* a legerősebb földbirtokos a szigeten, és családja már régóta akadályozta a királyi hatalmat, *Vilmos* pedig „*jogai védelmének érdekében*” hajózott a szigetre. Bár a háború három trónkövetelő között zajlott le, *Harald* trónjoga elhanyagolható, ezért bővebben csak *Edgar*, *Harold* és *Vilmos* jogát vizsgálom.

Az elején szükséges megvizsgálni *Hitvalló* személyiségét. Korábban gyengekezű uralkodónak, tehetségtelennek írták le, akit kénye-kedve szerint irányított *Harold* apja, *Godwine*, valamint csakis az ő felelőssége az angolszász Anglia bukása.⁸³ *Tom Licence* esszéjében azonban helyesen rámutat néhány dologra: a 11. században senki nem okolta a néhai királyt a hódításért,⁸⁴ valamint a király nagyon erőteljesen lépett fel *Godwine*-al szemben.⁸⁵

Eadweard személyében 30 év után ismét *Cerdic* leszármazottat köszönthetett az angol nép. Bár Normandiából érkezett a szigetre normann kísérettel, származásával maga is tisztában van és a hagyományokkal is: utódjának egy *Cerdicet* fog megtenni. Amint megtudta, hogy van életben lévő leszármazott, követet küldött Magyarországra, és 1057-ben meghívta *Számúzótt Eadweardot* a szigetre. *Eadweard* azonban a partraszállást követően röviddel meghalt, ezzel az egyetlen életben lévő *aetheling* fia, *Eadgar* lett.⁸⁶

Eadweard két évtizedes uralkodása folyamán folyamatosan harcban állt a *Godwine* családdal, akik bár angolok voltak, a velük való szembenállás nem jelentette a király normann-pártiságát. Sokan úgy vélik, hogy *Eadweard* *Godwine* elűzése után 1051-ben azért hívta meg *Normandiai Vilmost* Angliába, hogy felajánlja neki a trónt.⁸⁷ A hagyományokat figyelembe véve azonban *Tom Licence* rámutat arra, hogy nem valószínű, hogy a király *Vilmost* választotta volna *Edgarral* szemben, ugyanis (1) neki volt a legertermészetesebb joga a trónhoz, (2) az angolok nem fogadtak el idegen királyt, (3) továbbá található olyan forrás, ami azt támasztja alá, hogy valójában őt nevezte meg *Eadweard* utódjának.⁸⁸ Az ígéretről csak a hódítást követő normann források írtak,

80 KEMBLE, *Saxons in England* 2. köt. 194.

81 BÁRÁNY, *A normann hódítástól a Magna Chartáig – Anglia a normannok és a Plantagenetek korában* (1066–1216) 38.

82 LYON, *A constitutional and legal history of medieval England* 46–47.

83 BÁRÁNY, *Britek, angolszászok, vikingek – Észak-Nyugat-Európa a korai középkor századaiban* 90–92.

84 LICENCE, *Edward the Confessor and the Succession Question: A Fresh Look at the Sources* 114.

85 STENTON, *Anglo-Saxon England* 563–565.

86 MORRIS, *The Anglo-Saxons: The Making of England* 360.

87 KISS, *Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története* 158.

88 LICENCE, *Edward the Confessor and the Succession Question: A Fresh Look at the Sources* 123–124.

azonban azok a látogatásról nem tettek említést,⁸⁹ bár az *Angolszász Krónika* szerint az megtörtént.⁹⁰ Érthetetlen, hogy egy ilyen fontos látogatást miért titkolt el a normann történetírás.

Az óangol források szerint *Hitvalló* halálos ágyán *Harold*ot jelölte utódjának, mert képes lehetett megvédeni az országot a trónkövetelőktől.⁹¹ A korban már mindenki tartott egy esetleges inváziótól,⁹² a legfőbb hadúrnak pedig csakis *Harold* felelt meg. A normann források sem tagadták a megnevezést, de némely szerint *Harold* csupán magához ragadta a hatalmat.⁹³ Hogy a királyt meggyőzték, hogy *Eadgar* helyett *Harold* jobb választás,⁹⁴ vagy *Harold* a maga szakállára dolgozott, annak esetünkben nincs relevanciája: a *witan* végül megválasztotta őt, és így királlyá vált.

A herceg esetében már bonyolultabb a helyzet. Több jogcímen igyekezett alátámasztani az igényét, de mindegyik rendkívül gyenge lábakon állt. A rokonságra való hivatkozása szerint ő *Emma* királynő révén *Eadward* rokona, de ez a vér a normann származású *Emma* vére, és ez nem tette őt *Cerdic* leszármazottá *Eadgar*val szemben. *Harold* rokoni jogával (*Eadward* sógora) szemben erősebb az igénye, de a hagyományoknak nem megfelelő a származása, így ennek nincs relevanciája.

A második, hogy pápai áldással érkezett a szigetre. A pápának jogtörténeti szempontból véleményem szerint semmi köze nem lehet az óangol trónöröklési rendhez, a pápai áldás nem keletkeztetett jogot a trónra a szokásjog szerint. Továbbá nem elhanyagolható, hogy a pápa szicíliai normann befolyás alatt állt, nem meglepő a támogatása *Vilmos* irányába.⁹⁵

A harmadik szerint *Eadward* 1051-ben neki ígérte a trónt. Fentebb említettem a kételyeket a látogatással, illetve céljával kapcsolatban és valószínűbb, hogy inkább *Vilmos* kért szívességet *Eadward*tól és nem fordítva: a herceg háborút vívott és rokonával egyeztetett egy lehetséges szövetségről.⁹⁶ Jogtörténeti szempontból azonban egyértelmű a válasz. A királynak nem állt jogában efféle ígéretet tenni, a *witan* hozzájárulása nélkül a kinevezés semmis. Ha valaha volt is ígéret, az nem lehetett későbbi 1041-nél, de akkor *Eadward* még nem volt király, ami ugyanerre a végeredményre vezet: semmisségre.⁹⁷ Ismételten az ígéretet próbálja bizonyítani az, hogy a normannok szerint *Eadward* 1064-ben Normandiába küldte *Harold*ot, hogy biztosítsa *Vilmost* arról, hogy a király őt nevezte meg utódjának. *Harold* viszont túl nagy úr volt ahhoz, hogy *Eadward* irányíthassa őt, és a *witan* hozzájárulása nélkül ez ismét semmisségbe mutat.⁹⁸

A negyedik jogcím alapján *Harold* hűségesküt fogadott *Vilmos*nak, mikor ő nála tartózkodott. A *bayeux*-i kárpit is megörökítette, ahogy *Harold* a szent ereklyékre esküdött.⁹⁹ Az esküvel szövetséget kötöttek: kölcsönösen segítséggel tartoztak egymásnak. Az esküjüket valójában később mindketten megszegték: *Vilmos* mikor nem tudta *Harold* testvérét, *Tostig*ot visszatartani a támadástól Anglia ellen, *Harold* pedig akkor, amikor megtagadta a házasságot *Vilmos* nőrokonával.¹⁰⁰

89 MORTON – MUNTZ, *The Carmen de Hastingae proelio of Guy, Bishop of Amiens* 62.

90 *Angolszász Krónika*, A.D. 1052.

91 KISS, *Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története* 163.

92 STENTON, *Anglo-Saxon England* 569.

93 MORTON – MUNTZ, *The Carmen de Hastingae proelio of Guy, Bishop of Amiens* 54.

94 LICENCE, *Edward the Confessor and the Succession Question: A Fresh Look at the Sources* 120.

95 BÁRÁNY, *A normann hódítástól a Magna Chartáig – Anglia a normannok és a Plantagenetek korában* 20.

96 MORTON – MUNTZ, *The Carmen de Hastingae proelio of Guy, Bishop of Amiens* 63.

97 MORTON – MUNTZ, *The Carmen de Hastingae proelio of Guy, Bishop of Amiens* 67.

98 MORTON – MUNTZ, *The Carmen de Hastingae proelio of Guy, Bishop of Amiens* 64.

99 LICENCE, *Edward the Confessor and the Succession Question: A Fresh Look at the Sources* 118.

100 MORTON – MUNTZ, *The Carmen de Hastingae proelio of Guy, Bishop of Amiens* 70–71.

Harold egész normandiai kiküldetése megfejthető ezen tények és a kárpit által: Angliába visszatérve Harold mélyen meghajolt a király előtt, amikor beszámolt küldetéséről, és *Eadweard* megintette őt. Gyakorlatilag azt mondta, „a herceg kezére játszottál, pedig tudod, hogy *Eadgart akarom*”.¹⁰¹ Magam is valószínűnek tartom, hogy *Eadweard* *Eadgart* kívánta utódjául. *Vilmosnak* így végül volt egy becsületbeli ügye, az esküszegésre való hivatkozás, de ez a trónigénytől messze van: *Harold* ígérete a *witan* hozzájárulása nélkül semmis volt.¹⁰²

Vilmos trónigénye valójában teljességgel alaptalan, a király, ahogy *Harold*ot halálos ágyán, úgy *Vilmost* bármikor előtte sem tudta joghatályosan örökösévé tenni (*Eadgart* se). Királlyá az ember csak és kizárólag a *witan* döntése alapján vált. Az, hogy a *witan* valóban választotta a királyt, vagy csak jóváhagyta, esetünkben nem releváns: mindaddig, ameddig legalább a jóváhagyás nem történt meg, senki nem vált jogszerűen királlyá, ekképp a tanácsnak legalább jogilag hatalmában állt ellenállni. Döntésének jelentőségét mutatja, hogy minden király kereste a *witan* jóváhagyását.¹⁰³ Ennek következtében *Harold* kétségbevonhatatlanul Anglia királya lett. A nap végén azonban a herceg maradt győztesen, ez pedig őt *Hódítóvá* és Anglia kizárólagos uralkodójává emelte. Az „erősebb jogán” később senki nem kérdőjelezhetette meg a hatalmát.

6. Következtetések

Tanulmányomban egy rövid történeti ismertetés után igyekeztem bemutatni az angolszász trónöröklés jellemzőit és ezek alapján jogtörténeti (angolszász szokásjogi) szempontból megvizsgálni *Hódító Vilmos* trónigényét. Kijelenthető, hogy *Vilmos* a „békés” trónöröklési kritériumoknak nem felel meg, minden ígéret és eskü, amit az irányába intéztek semmis, ugyanis a tanács jóváhagyásán kívül semmi nem keletkezett jogot az uralkodásra, minden jogalap, amivel a szigetre érkezett szokásjogi szempontból nem releváns.

Megvizsgálva azonban az angolszász király jellemzőit, a legfőbb hadurat és a hódítás jogát egyértelmű az eredmény: *Hódító Vilmos* Hastingsnél aratott győzelmével erővel megszerezte magának Anglia trónját és rövidesen vetélytársak nélkül maradt (az uralkodási képesség pedig inkább ténykérdés mintsem jogkérdés a korban, aminek ő teljességgel megfelelt). A nap végén a *Witenagemót* megerősítette őt hatalmában, 1066. december 25-én formálisan is királlyá vált, ennél fogva pedig már szokásjogi szempontból sem lehetséges kétségbe vonni uralkodói mivoltát.

Felhasznált források és irodalom

- ABELS, Richard Philip: Alfred the Great: War, Kingship and Culture in Anglo-Saxon England. London 1998
- BABJÁK Ildikó: Barbárság vagy germánság? Budapest 2011
- BÁRÁNY Attila: A normann hódítástól a Magna Chartáig – Anglia a normannok és a Plantagenetek korában (1066–1216). Máriabesenyő 2011
- BÁRÁNY Attila: Britek, angolszászok, vikingek – Észak-Nyugat-Európa a korai középkor századaiban. Máriabesenyő 2008
- CHANEY, William A.: Paganism to Christianity in Anglo-Saxon England. The Harvard Theological Review 1960/3. sz. 197–217.

101 LICENCE, Edward the Confessor and the Succession Question: A Fresh Look at the Sources 126–127.

102 MORTON – MUNTZ, The Carmen de Hastingae proelio of Guy, Bishop of Amiens 71.

103 LOYN, The governance of Anglo-Saxon England 101.

- GILES, J. A.: Bede's Ecclesiastical History of England. Project Gutenberg eBook 2011
- HIGHAM, Nicholas J. – RYAN, Martin J.: The Anglo-Saxon World. New Haven 2013
- KEMBLE, John Mitchell: Saxons in England. Volume 1 and 2. Second Edition. London 1876
- KILLINGS, Douglas B. (szerk.): The Anglo-Saxon Chronicle. Project Gutenberg eBook 1996
- KISS Sándor: Elfeledett évszázadok. Az angolszász Anglia története. Gödöllő 2018
- LICENCE, Tom: Edward the Confessor and the Succession Question: A Fresh Look at the Sources. 2016 https://www.academia.edu/49534436/EDWARD_THE_CONFESSOR_AND_THE_SUCCESSION_QUESTION_A_FRESH_LOOK_AT_THE_SOURCES (2025. 04. 22.)
- LOYN, H. R.: The governance of Anglo-Saxon England, 500-1087. Stanford 1984
- LYON, Ann: Constitutional history of the UK. London 2003
- LYON, Bryce Dale: A constitutional and legal history of medieval England. New York 1960
- MORRIS, Marc: The Anglo-Saxons: The Making of England: 410–1066. New York 2021
- MORTON, Catherine – MUNTZ, Hope (szerk.): The Carmen de Hastingae proelio of Guy, Bishop of Amiens. Oxford 1972
- RUSZOLY József: Európai jog- és alkotmánytörténelem. Szeged 2011
- STAFFORD, Pauline: The laws of Cnut and the history of Anglo-Saxon royal promises. Anglo-Saxon England 1982/10. sz. 173–190.
- STENTON, Frank: Anglo-Saxon England. Third Edition. Oxford 1971
- TACITUS: Germania. <http://mek.oszk.hu/04300/04353/html/01.htm#2> (2025. 04. 22.)
- WAREHAM, Andrew: Fiscal policies and the institution of a tax state in Anglo-Saxon England within a comparative context. The Economic History Review 2012/3. sz. 910–931.
- WEHLING, Alice: Royal Daughters in Anglo-Saxon England. UNM Digital Repository, 11-15-2017, University of New Mexico. https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1196&context=hist_etds (2025. 04. 22.)
- WINKLER, Emily A.: Æthelþlaed and Other Rulers in English Histories, c. 900–1150. English Historical Review 2022/587. köt. 969–1002.
- YORKE, Barbara: Kings and Kingdoms of early Anglo-Saxon England. Abingdon 1990